

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ACQUIS COMMUNAUTAIRE
У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ТВАРИН**

**CERTAIN ASPECTS OF ACQUIS COMMUNAUTAIR IMPLEMENTATION
IN THE SPHERE OF ENSURING ANIMAL WELFARE**

**Вертегел Є.П., студентка IV курсу господарсько-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого**

**Піхновська Т.А., студентка IV курсу господарсько-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого**

Статтю присвячено висвітленню актуального питання приведення українського природоохоронного законодавства у сфері забезпечення добробуту тварин до *acquis communautaire*. Розкрито особливості забезпечення добробуту сільськогосподарських тварин національним законодавством України у зв'язку з підписанням Угоди про створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Проаналізовано необхідність імплементації Україною правових актів ЄС у сферах забезпечення належних умов утримання диких тварин у зоопарках; захисту тварин, що використовуються з науковою метою; заборони використання хутра собак та кішок та продуктів, що їх містять, з комерційною метою – шляхом розміщення на внутрішніх ринках, експорту до чи імпорту з ЄС таких виробів. Розкрито історичні передумови прийняття Директиви №1999/22/ЄС щодо утримання тварин у зоопарках, цілі та завдання, що були покладені в основу її прийняття. Висвітлено основні вади українського законодавства у зоопарковій практиці, зокрема відсутність дієвої процедури інспектування та ліцензування зоопарків для досягнення необхідних заходів збереження диких тварин у стані неволі або напіввільних умовах. Наведено розвиток європейський стандартів у сфері регулювання використання тварин у наукових цілях, проілюстровано сучасні тенденції у галузі гуманного відношення до лабораторних тварин. Виявлено обмеженість правового регулювання добробуту тварин, що використовуються з науковою метою, на законодавчому рівні, зокрема недостатню увагу до питання обов'язкового проведення експертизи наукових досліджень з використанням лабораторних тварин. Розглянуто передумови прийняття Регламенту (ЄС) №1523/2007 щодо заборони розміщення на ринку та імпорту до чи експорту з ЄС хутра котів та собак та продуктів, що їх містять, та зазначено про актуальність впровадження для України заходів, передбачених Регламентом.

Ключові слова: *acquis communautaire*, Угода про асоціацію, добробут тварин, стандарти утримання та поводження з тваринами, охорона навколишнього природного середовища.

The article is devoted to highlighting the topical issue of bringing Ukrainian environmental protection legislation in the field of ensuring animal welfare to the *acquis communautaire*. The peculiarities of ensuring the welfare of farm animals by the national legislation of Ukraine in connection with the signing of the Agreement on the creation of an in-depth and comprehensive free trade zone have been revealed. between Ukraine and the EU. The need for Ukraine to implement EU legal acts in the areas of ensuring proper conditions for keeping wild animals in zoos is analyzed; protection of animals used for scientific purposes; banning the use of dog and cat fur and products containing them for commercial purposes by placing such products on domestic markets, exporting to or importing from the EU. The historical prerequisites for the adoption of Directive No. 1999/22/EU on keeping animals in zoos, the goals and objectives that were the basis for its adoption are revealed. The main shortcomings of Ukrainian legislation in zoo practice are highlighted, in particular, the lack of an effective procedure for inspecting and licensing zoos to achieve the necessary measures to preserve wild animals in captivity or semi-free conditions. The development of European standards in the field of regulation of the use of animals for scientific purposes is presented, modern trends in the field of humane treatment of laboratory animals are illustrated. The limitations of the legal regulation of the welfare of animals used for scientific purposes at the legislative level were revealed, in particular, insufficient attention was paid to the issue of mandatory examination of scientific research using laboratory animals. The prerequisites for the adoption of Regulation (EC) No. 1523/2007 regarding the ban on placing on the market and import to or export from the EU of cat and dog fur and products containing them have been considered. and the relevance of the implementation for Ukraine of the measures provided for by the Regulation.

Key words: *acquis communautaire*, Association Agreement, animal welfare, animal husbandry and treatment standards, environmental protection.

Вступ. В Україні поступово відбувається «європеїзація права доквілля», що розуміється як «сталій, впертий, насичений і широкопливовий», а також «невпинний» прогресивний розвиток, що створює найбільш важливий аспект денационалізації права доквілля [1, с. 213]. Запит на долучення до європейського досвіду захисту доквілля пов'язаний із загострення загрозливої екологічної обстановки ситуації, зокрема в результаті впливу антропогенних факторів (забруднення ґрунтів, руйнування природних екосистем, лісові пожежі, наслідки воєнних дій тощо).

У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 18 березня 2004 року № 1629-І передбачається, що адаптація законодавства України до законодавства ЄС здійснюється не шляхом прямого відсилання в актах національного законодавства до обов'язкових джерел права ЄС, а шляхом поступової імплементації положень нормативно-правових актів ЄС у правову базу України [2]. Україна на початковому етапі співробітництва з ЄС у рамках ст. 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх дер-

жавами-членами від 14 червня 1994 року взяла на себе зобов'язання слідувати за європейським вектором розвитку та відобразити його в актах правотворчості [3, ст. 51]. Проте саме Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2016 року (далі – Угода про асоціацію) закріпила у главі 6 «Навколишнє середовище» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво», додатках XXX та XXXI до цієї глави, поетапний план введення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire* [4]. З набуттям України статусу країни-заявниці питання виконання зобов'язань, взятих на себе у рамках укладення угоди про асоціацію, стають предметом прискіпливої уваги Європейської комісії.

Метою наукового пошуку є дослідження європейських стандартів у сфері забезпечення добробуту тварин у природоохоронному контексті, аналіз наявного стану законодавчого регулювання питання утримання та поводження з тваринами, необхідність та перспективи імплементації

нових правових актів Європейського Союзу у галуззі охорони навколишнього природного середовища з питань забезпечення благополуччя тварин.

Аналіз останніх наукових досліджень. Висвітленню проблеми наближення українського законодавства до правової системи Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього природного середовища були присвячені низка наукових досліджень таких українських вчених, як Андрусевич А. О., Андрусевич Н. І., Будякова Т. О., Кравченко С. М., Козак З. Я., Лозо В. І., Малишева Н. Р., Медведева М. О., Микісевич М. М., Зубченко Н. І. та інші.

Виклад основного матеріалу. У Додатку XXX, як і у ст. 361 Угоди про асоціацію, виділені наступні сектори в галузі охорони навколишнього природного середовища: управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики; якість атмосферного повітря; управління відходами та ресурсами; якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище; охорона природи; промислове забруднення та техногенні загрози; зміна клімату та захист озонового шару; генетично модифіковані організми [4]. Додаток XXXI Угоди про асоціацію спрямований на подолання викликів у сфері кліматичних дій. 12 жовтня 2021 у рамках проведення 23-го Саміту Україна – Європейський Союз було прийняте рішення щодо актуалізації додатків з навколишнього середовища та клімату (Додатки XXX–XXXI) [5]. Робота над актуалізацією додатків розпочалася ще з початку 2021 р., в рамках якої Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – Міндовкілля) були проведені консультації з оновлення Додатків XXX і XXXI Угоди з ЄС. Консультації відбулися за участю Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля», які надали рекомендації щодо оновлення Додатків XXX та XXXI до Угоди про асоціацію, в яких запропонували включити нові сфери співробітництва в галуззі охорони навколишнього природного середовища: добробут тварин (в контексті природоохоронного законодавства ЄС); хімічні речовини; шумове забруднення [6]. У нашій статті ми пропонуємо розглянути правові акти ЄС, які були запропоновані Ресурсно-аналітичним центром «Суспільство і довкілля» у сфері забезпечення добробуту тварин в контексті природоохоронного законодавства ЄС.

Вимога зацікавленої громадськості щодо необхідності забезпечення добробуту тварин саме в природоохоронному контексті ґрунтується на попередніх напрямках співпраці України та ЄС у сфері забезпечення добробуту тварин, оскільки визначення більш високих стандартів утримання тварин та поводження з ними було лише умовою для надання додаткового доступу на ринки ЄС. Надання торговельних преференцій для українських продуктів тваринного походження з боку ЄС стало можливим після підписання Угоди про створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВ ЗВТ) (положення Угоди про ПВ ЗВТ вміщені в розділ IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС). Лише 18 лютого 2021 року, більш ніж через 5 років після вступу ПВ ЗВТ у силу, в Україні був виданий наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України про наближення її законодавства про благополуччя тварин до *acquis* ЄС, як того вимагає ПВ ЗВТ [7, с. 3–4]. Зокрема, цим наказом вводиться в дію вимоги до благополуччя курей-несучок під час їх утримання, які відтворюють вимоги Директиви №1999/74/ЄС про встановлення мінімальних стандартів утримання курей-несучок від 1999 р. та Регламенту ЄС № 806/2003 від 2003 р. [8]. Останній заборонив утримання курей-несучок у недосконалих клітках (простір менше 550 см²) з 1 січня 2012 р., натомість залишив у використанні удосконалені клітки, де кури-несучки розміщуються принаймні на 750 см²; та альтернативні системи, де щільність посадки не перевищує 9 курей – несучок на квадратний метр [9].

Крім того, були враховані вимоги Директиви № 2007/43/ЄС від 2007 р., яка установила мінімальні правила утримання курей для виробництва м'яса: окрім уже згаданої вимоги щодо щільності посадки, це також вимоги щодо освітлення, підстилки, годування та вентиляція [8].

На думку авторів, такі «запобіжні» заходи необхідно було вводити одразу з набранням чинності Угоди про створення ПВ ЗВТ у 2016 році, оскільки інтенсифікація тваринництва на тлі лібералізації торгівлі без провадження стандартів утримання та поводження з тваринами виявила згубний ефект на благополуччя сільськогосподарських тварин в Україні. Крім того, одночасне впровадження таких стандартів з набранням чинності Угоди про ПВ ЗВТ надало би більше часу національним виробникам адаптуватися до конкурентних умов в галуззі виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів харчування, що особливо важливо з огляду на майбутнє членство України в ЄС. Оскільки виробництво товарів сільськогосподарського призначення є дуже чутливим сектором економіки для країн-членів ЄС в порівнянні з країнами, що не встановили стандарти утримання та поводження з тваринами, еквівалентні стандартам ЄС, очікувано що європейські виробники зазнали б великих збитків з дозволом на вільних рух товарів українського виробника при нерівних умовах виробництва. Для таких чутливих сфер економіки, з метою забезпечення інтересів європейського виробника, вводяться тарифні квоти ЄС для України, які з кожним роком на товари тваринного походження зростали (зокрема, з основної квоти на 16 000 тон та додаткової квоти 20 000 тон на м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці у 2016 р. до 70 000 тон основної квоти та 20 000 тон додаткової квоти у 2021 р.) [10]. Це демонструє підвищення попиту на товари українського виробника, у тому числі через низьку собівартість продукції, яка у свою чергу досягалася шляхом зменшення витрат на належне утримання та поводження з тваринами. При запровадженні єдиного спільного ринку у зв'язку із набуттям Україною статусу держави-члена ЄС, такі виробництва перетворюються у неконкурентоспроможні. Тому, важливе саме поступове впровадження стандартів утримання тварин та поводження з ними разом із поступовим відкриттям європейського ринку збуту, що дозволило б одночасно покращити якість продукції, забезпечити добробут сільськогосподарських тварин та стратегічно підготувати національного виробника до високого рівня конкуренції. Такі повільні темпи імplementації законодавства про благополуччя тварин до *acquis* ЄС, навіть беручи до уваги комерційні переваги якнайбільш швидкого введення стандартів утримання тварин для українського бізнесу, викривають проблему неготовності всього українського суспільства адаптуватися до європейських стандартів поводження з тваринами.

Для початкового етапу зближення українського законодавства до стандартів забезпечення благополуччя тварин в контексті природоохоронного законодавства ЄС було запропоновано наступні акти: Директива №2010/63/ЄС про захист тварин, що використовуються в науковою метою, Директива №1999/22/ЄС щодо утримання тварин у зоопарках та Регламент (ЄС) №1523/2007 щодо заборони розміщення на ринку та імпорту до чи експорту з ЄС хутра котів та собак та продуктів, що їх містять. Зупинимося на кожній з них детальніше.

Вважасмо за необхідне окремо дослідити Директиву №1999/22/ЄС щодо утримання тварин у зоопарках. Директиву № 1999/22/ЄС від 29 березня 1999 р. було прийнято у рамках П'ятої екологічної програми ЄС 1993 з метою врегулювання умов утримання диких тварин у зоопарках. Цей акт був прийнятий на основі статей 130s та 189c Договору про ЄС (ДЕС) з урахуванням Регламенту Ради № 338/97, який вимагав підтвердження адекватності умов утримання тварин ряду різновидів перед їх імпортом

до Співтовариства, та забороняв показ публіці із комерційною метою тварин, внесених до списку [11, с. 54].

На той період, коли пропонувалася ця Директива, були відсутні данні для аналізу поточного стану регулювання питання утримання диких тварин у зоопарках на національному рівні: спеціальне законодавство, що регулювало діяльність зоопарків, існувало в 5 із тодішніх 12 держав-членів, і було головним чином зосереджене на аспекти добробуту та безпеки тварин. Дикі тварини, які утримувалися в неволі, перебували в різних умовах. Лише кілька зоопарків загалом відповідали стандартам, закріплених міжнародними рекомендаціями сучасної зоопаркової практики у сферах тваринництва, збереження видів та освіти населення. Метою втручання було забезпечити відповідність усіх європейських зоопарків мінімальним узгодженим стандартам щодо утримання диких тварин, щоб полегшити застосування законодавства ЄЕС щодо охорони природи [12, с. 8-9].

Основна ціль Директиви прямо вписана у статті 1, а саме захист дикої фауни та збереження біорізноманіття шляхом забезпечення прийняття державами-членами заходів щодо ліцензування та інспекції зоопарків у Співтоваристві, тим самим посилюючи роль зоопарків у збереженні біорізноманіття [13, ст. 1]. Реалізувати мету, визначену статтею 1 можна шляхом здійснення певних заходів у межах зоопарків. Такими заходами, відповідно до статті 3 Директиви є:

1) зоопарки та діяльність у них мають здійснюватися з метою дослідження тварин, які перебувають у них, а також такі дії мають бути направлені на збереження відповідного виду;

2) власники мають сприяти обізнаності громадян щодо збереження біорізноманіття (шляхом надання інформації про експоновані види та їх природні середовища існування);

3) тварини повинні бути розміщені у таких умовах, що спрямовані на задоволення біологічних потреб відповідного виду (утримання у вольєрах, які забезпечать видове збагачення тварин, розроблення відповідної програми профілактичного та лікувального ветеринарного догляду та харчування);

4) запобігання втечі тварин з метою уникнення можливих екологічних загроз для місцевих видів і запобігання вторгненню зовнішніх шкідників і паразитів;

5) ведення актуального обліку колекції зоопарку відповідно до зареєстрованого виду [13, ст. 2].

Таким чином, Директива стала уніфікованим документом, у якому вперше були враховані особливості та досвід більшості країн-членів Союзу, а також міжнародний досвід щодо охорони диких тварин, які перебувають у зоопарках. Проте, що стосується національного законодавства України, яким регулюються питання зоопаркової діяльності, то тут виникають певні проблеми. Основними нормативно-правовими актами у цій сфері є: Закон України «Про тваринний світ», Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», Наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Правил використання тварин у видовищних заходах», Наказ Міндовкілля «Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах» та інші. Усі ці акти базуються на принципах гуманного ставлення до тварин, заборони жорстокого поводження з ними та забезпечення необхідних умов життя.

Не зважаючи на досить велику нормативну базу, залишається відсутньою дієва процедура інспектування та ліцензування зоопарків для досягнення необхідних заходів збереження тварин. Відповідно до Директиви №1999/22/ЄС, країни ЄС повинні прийняти правила ліцензування та інспектування зоопарків, щоб забезпечити дотримання відповідних вимог. Усі зоопарки повинні мати ліцензію. Кожна ліцензія має містити умови для виконання необхідних заходів збереження та захисту. Компетентні органи країн ЄС повинні провести перевірку

перед наданням, відмовою, продовженням або суттєвими змінами ліцензії.

Національним законодавством України встановлено, що утримання диких тварин у неволі допускається за наявності дозволу, що видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища (ст. 8 Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження»), але при цьому відсутня процедура видачі таких дозволів, що значно ускладнює діяльність суб'єктів господарювання і породжує значну кількість правопорушень у цій сфері. Також Директива визначає наслідки, які настають у разі невідповідності зоопарку певним вимогам. У такому випадку компетентний орган повинен заборонити публічний доступ до зоопарку в цілому або до його частини. У разі часткового або повного закриття зоопарку тварини повинні бути оброблені або переміщені у нове місце утримання відповідно до умов, які держава-член ЄС вважає належними та сумісними з правилами директиви [12]

Перейдемо до аналізу Директиви №2010/63/ЄС про захист тварин, що використовуються з науковою метою. Директива №2010/63/ЄС про захист тварин, що використовуються з науковою метою прийшла на заміну Директиви № 86/609/ЄЕС, яку було прийнято з метою привести відносини, пов'язані з комерційними операціями щодо використання тварин у дослідях в межах ЄЕС, у відповідність до прийнятої у тому ж 1986 р. Європейської конвенції про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей. Однією із основних причин заміни Директиви було еволюціонування ЄС, коли добробут тварин став невід'ємною частиною функціонування (політики) ЄС, що закріплено у статті 13 ДФЄС (оскільки тварини здатні відчувати, тому встановлюються певні вимоги для їх добробуту). Окрім цього, спостерігався технічний прогрес, який передбачав використання науковцями лабораторних тварин під час проведення дослідів, що вимагало адаптації Директиви до такого прогресу [14, с. 285]. Зубченко Н. І. та Хендель Н. В. вважають, що однією з причин перегляду Директиви стало неоднакове ставлення держав до виконання поставлених нею завдань: деякі держави-члени прийняли національні заходи, що забезпечують високий рівень захисту тварин, які використовуються для наукових цілей, а інші застосовують тільки мінімальні вимоги, викладені у Директиві 86/609/ЄЕС [15, с. 76]. Ці відмінності стали причиною встановлення бар'єрів у вільній торгівлі продуктами і речовинами, при розробці яких проводяться експерименти на тваринах [16, с. 172]. Таким чином, у 2002 році Європарламент закликав Єврокомісію переглянути Директиву №86/609/ЄЕС. У результаті, 8 вересня 2010 року Директиву було прийнято в Європейському парламенті у другому читанні та яка)набула чинності 1 січня 2013 р. Директива №2010/63/ЄС передбачає більш докладні правила для того, щоб зменшити відмінності шляхом апроксимації правил, застосованих в цій області, і для забезпечення належного функціонування внутрішнього ринку [15, с. 76]. Незважаючи на те, що її кінцевою метою є заміна використання тварин, Директива встановлює, що тварини, включно з приматами, все ще потрібні сьогодні. Однак було чітко визначено внутрішню цінність тварин, важливе поняття, щоб відрізнити їх від товарів і інше майно [14, с. 286].

Сама Директива встановлює необхідні заходи для захисту тварин, які використовуються в наукових цілях. Так, Директива поширюється на всіх живих хребетних тварин, крім людини, а також на певних безхребетних, які можуть відчувати біль (каракаатиці, восьминоги тощо), (стаття 1). Варто зауважити, що відповідно до Директиви також підлягають обмеженням використання в дослідженнях людюподобних та інші видів приматів (може бути дозволено використання лише в тих біомедичних сферах,

які мають важливе значення для блага людей, для яких ще немає інших альтернативних методів), (стаття 8).

Директива також акцентує увагу на процедурах, у яких дозволено використання тварин. Це випробування, метою яких є: фундаментальні дослідження; трансляційні та прикладні дослідження, спрямовані на профілактику, діагностику та лікування хвороб людини чи тварин; розробка, виробництво або випробування якості, ефективності та безпеки ліків, харчових продуктів і кормів для тварин, хімічних речовин тощо; захист навколишнього природного середовища в інтересах здоров'я людей або тварин; дослідження, спрямовані на збереження видів; вища освіта або навчання; судово-медичне дослідження (стаття 5). При цьому обов'язково мають враховуватись особливості кожної тварини. Заклади, які використовують тварин в експериментальних цілях, повинні надавати їм відповідний догляд і лікування: вони мають знаходитись у клітках достатніх розмірів для конкретного виду і в середовищі, адаптованому до їх виду, відповідно до стандартів, наведених у Додатку III до Директиви (стаття 22) [17, ст. ст. 1, 8, 5, 22].

Слід зазначити, що вся Директива пронизана принципом «трьох R». Коли ми говоримо про основні правила проведення дослідів над тваринами, то вони завжди мають ґрунтуватись на концепції гуманності. У монографії У. Расела та Р. Берчі ця концепція розкривається через «принцип трьох R». Перший елемент це replacement – вибір та заміна, який означає, що вибір та заміна операцій над тваринами, які приносять їм біль, мають бути такими, що не приносять їм страждання. Другим елементом цієї концепції є reduction – зменшення, адекватність, стандартизація, тобто зменшення кількості дослідів над тваринами, адекватний вибір лабораторних тварин, оптимальне планування дослідів, використання статистичних методів, у тому числі на стадії планування. Останнім є refinement – очищення, удосконалення, зменшення стресу, болу та страждань для тварин, шляхом покращення умов утримання, зменшення дистресу, застосування знеболюючих [18, с. 32]. Саме тому, задля реалізації цього принципу Директива передбачає створення органу захисту тварин, який має надавати консультації з питань добробуту тварин та, відповідно, реалізації принципу «трьох R». При цьому держави-члени мають забезпечити, щоб кожен селекціонер, постачальник і користувач створив орган із захисту тварин (статті 26, 27). Також Директива частково врегульовує питання щодо права здійснення процедури використання тварин під час дослідів. Відповідно до розділу 4 селекціонери, постачальники та користувачі, а також їхні установи повинні отримати дозвіл у компетентного органу та зареєструватись у ньому. Проте, такий дозвіл можна видати лише у тому випадку, коли заявник відповідає вимогам, встановлених цією Директивою. Якщо ж суб'єкт не відповідає нормам Директиви, то компетентний орган повинен вжити відповідних заходів для виправлення, або вимагати вжиття таких дій, або призупинити чи відкликати свій дозвіл.

Усі дослідження із залученням тварин класифікуються за ступенем тяжкості, на основі Додатку VIII до Директиви. Будь-які процедури мають проводитись під анестезією або з використанням іншого методу, наприклад знеболювання, за винятком випадків, коли це не підходить або якщо анестезія вважається більш травматичною для тварини, ніж сама процедура. Також наскільки це можливо, необхідно зберегти життя тварини. Процедури мають бути розроблені таким чином, щоб призвести до загибелі якомога меншої кількості тварин і зменшити тривалість та інтенсивність страждань. Що ж стосується повторного використання тварини, то це є способом зменшення загальної кількості лабораторних тварин. Перед повторним використанням тварини необхідно врахувати фактичну тяжкість сукупних процедур, стан здоров'я тварини та висновок ветеринара (розділ 3).

Реалізація усіх вищезазначених заходів здійснюється за допомогою контролю. Так, компетентні органи проводять регулярні інспекції усіх селекціонерів, постачальників і користувачів та їхніх установ, щоб забезпечити дотримання вимог цієї Директиви. Частота перевірок визначається ризиками, характерними для кожного закладу. Проте щонайменше одна третина установ користувачів перевіряється щороку, і частина з них перевіряється без попередження (стаття 34). До того ж щороку держави-члени повинні збирати та оприлюднювати статистичну інформацію про використання тварин у процедурах, включаючи інформацію про фактичну суворість процедур (стаття 54).

Особливо важливо в природо-охоронному контексті те, що Директива вперше заборонила використання диких тварин (стаття 9) для дослідів, рівно як і види тварин, що перебувають під загрозою зникнення (стаття 7). Проте, все ж таки компетентні органи можуть надати дозвіл на таке використання диких тварин та видів, що перебувають під загрозою зникнення для проведення досліджень у тому випадку, якщо це буде науково обґрунтовано та досягнути мети дослідження іншим шляхом буде неможливо. При цьому Директива встановила, що можливе використання тварин, які перебувають під загрозою зникнення у тому випадку, коли метою цього дослідів будуть транснаціональні чи прикладні дослідження основною ціллю яких є профілактика, попередження, діагностика і лікування захворювань чи інших аномалій небезпечних для людей, тварин та рослин; проведення досліджень направлених на збереження виду та дослідження пов'язані з розробкою, тестуванням, ефективністю і безпекою ліків, кормів, продуктів харчування тощо, які необхідні для реалізації цілей передбачених в п.б статті 5 Директиви [17, ст. ст. 5, 7, 9, 26, 27, 34, 54].

Увага до забезпечення добробуту лабораторних тварин в рамках ЄС, крім детального регулювання їх використання в життєво необхідних для людства цілей з науковою метою, також направлена на викорінення їхнього використання для цілей, які несуть декоративну мету, в тому числі проведення дослідів косметичних засобів на них. Вагомим кроком для всього європейського співтовариства було прийняття Регламенту (ЄС) № 1223/2009 Європейського парламенту та Ради на косметичну продукцію від 30 листопада 2009 року. Цим документом була встановлена як заборона на тестування готової косметичної продукції та косметичних інгредієнтів на тваринах, так і заборона продавати готові косметичні продукти та інгредієнти в ЄС, які були протестовані на тваринах [19]. Україна, на виконання своїх зобов'язань, що витікають зі ст. 56 та Додатку III до Угоди про асоціацію, у 2019 році розпочала роботу з розробки та затвердження плану заходів із впровадження технічного регламенту на косметичну продукцію. Прийняття технічного регламенту повинно стимулювати українських косметичних та парфумерних виробників до пошуку альтернативних етичних методів досліджень ревалентних для організму людини [20]. Щоправда, постановою КМУ «Про затвердження технічного регламенту на косметичну продукцію» від 20.01.2021 р. № 65 набере чинність лише 23.08.2024 р. У цей же час Європейська комісія наприкінці 2021 року представила новий проект законодавчих пропозицій щодо внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1223/2009 (зокрема щодо речовин, що руйнують ендокринну систему). Рішення про необхідність перегляду положень Регламенту прийнято у зв'язку зі схваленням Стратегії сталого розвитку в галузі хімікатів (CSS) 14 жовтня 2020 року, яка є частиною Європейської зеленої угоди, яка встановлює високі амбіції щодо чистого довкілля, що призведе до нульового забруднення [21]. Зміни до Регламенту (ЄС) № 1223/2009 вже пройшли громадські слухання, а удосконалений Регламент планується прийняти у четвертому кварталі 2022 р. Тобто на момент

набрання чинності технічного регламенту на косметичну продукцію втратить свою актуальність, оскільки Регламент (ЄС) № 1223/2009 вже втратить чинність у редакції 2009 р., яка взята за основу його розробки.

Україна також має свою систему законодавчих актів, щодо захисту тварин, які використовуються у наукових цілях. Вона складається із міжнародних договорів, Конституції України, Законів України та підзаконних нормативно-правових актів.

Так, вступивши в 1995 році до Ради Європи, Україна мала адаптувати своє національне законодавство, у тому числі щодо використання тварин у наукових експериментах. Таким чином, у 2017 році було підписано Європейську конвенцію про захист хребетних тварин, яких використовують для наукових цілей. Слід звернути увагу на те, скільки років знадобилось Україні, аби зрозуміти необхідність підписання Конвенції, адже сам документ був прийнятий у 1986 р. Разом з цим, Конвенція ще не ратифікована, а перебуває в процесі приведення законодавства у відповідність. На офіційному сайті КМУ зазначено, що «...положення Конвенції не узгоджуються із Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» та деякими іншими законодавчими актами». Таку заяву було зроблено у 2017 році, проте поки що змін у цій сфері не відбулось.

Не зважаючи на вищезазначене, законодавство України все-таки частково регулює питання у цій сфері. Основним нормативно-правовим актом, що регулює використання тварин у наукових експериментах, протягом багатьох років залишається Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження». У статті 26, яка безпосередньо і регулює правила поводження з тваринами, що використовуються в наукових експериментах, акцентується увагу на тому, що використання тварин у наукових цілях може здійснюватися у разі відсутності можливості заміни їх іншими альтернативними методами і об'єктами. Також у статті містяться вимоги щодо акредитації установ, де проводяться дослідження, введення знеболюючих при здійсненні експериментів тощо [23, ст. 26]. Разом з цим, протягом останніх років було прийнято декілька підзаконних нормативно-правових актів у сфері захисту тварин від жорстокого поводження. Саме ці акти визначають конкретні дії для реалізації декларативних положень основних законів. До таких документів можна віднести: Наказ МОЗ України «Про затвердження порядку проведення доклінічного вивчення лікарських засобів та експертизи матеріалів доклінічного вивчення лікарських засобів» від 14.12.2009 р. № 944; Методичні рекомендації МОЗ України щодо проведення доклінічних та клінічних випробувань; Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Порядку проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах» від 14.12.2009 N 944 та інші.

Однак українське законодавство ще потребує доопрацювання у сфері використання тварин у наукових цілях. Так, ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження», будучи поки що основним нормативно-правовим актом у цій галузі, не передбачає проведення експертизи наукових досліджень з використанням лабораторних тварин, про що зазначається у Директиві 2010/63/ЄС. На сьогодні це питання в Україні залишається відкритим. На думку Недосекова В. В., Парилівського О. І., співробітників Національного наукового центру «Інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бакаріуса» науково-дослідна робота із залученням лабораторних тварин має бути спланована, організована, проведена відповідно до національного і міжнародного законодавства. Перспективною стратегією на майбутнє є відмова від використання лабораторних тварин під час проведення експериментальних досліджень та заміни їх альтернативними об'єктами (комп'ютерні та математичні моделі, досліді in vitro на мікроорганізмах, тканинах, клітинних культурах тощо) [24, с. 63].

Звичайно, повна заміна лабораторних тварин у наукових дослідженнях це завдання на майбутнє. Проте, питання гуманного ставлення до тварин при проведенні різного роду досліджень, це питання, яке стоїть перед усім світом сьогодні.

Щодо Регламенту (ЄС) №1523/2007 щодо заборони розміщення на ринку та імпорту до чи експорту з ЄС хутра кішок та собак та продуктів, що їх містять, вважаємо за необхідне зазначити наступне. Відповідно до Regulation (EC) No 1523/2007 of the European Parliament and of the Council, імпорт до ЄС і експорт з ЄС хутра кішок і собак, а також продукції, що містить таке хутро, заборонено. Заборона не поширюється на хутро кішок і собак і продукцію, що містить таке хутро, призначену для освітніх чи таксидермістських цілей. Знаходження на ринку товарів з хутра кішок і собак, а також продукції, що містить таке хутро, було можливим через відмінності, що існували між положеннями держав-членів, які регулювали торгівлю, імпорт, виробництво та маркування хутра та хутряних виробів. Оскільки до прийняття Регламенту № 1523/2007 весь процес, від моменту виробництва до моменту наступної реалізації хутра кішок і собак, а також продукції, що містить таке хутро на рівні ЄС нічим не регламентувався крім Декларації Європарламенту від 18 грудня 2003 р., в якому він виразив стурбованість торгівлею таким хутром і виробами та вимагав її припинити, щоб відновити довіру споживачів і роздрібних торговців ЄС, та так званім «voluntary code of conduct» торговців хутром в ЄС. Тому постала нагальна необхідність встановлення імперативів, що не просто вводили обов'язок маркування таких хутряних виробів з подальшою можливістю вибору проінформованих споживачів – купувати чи не купувати таку продукцію, а повністю заборонити таку діяльність [25]. Пропозиція включення до оновлених Додатків ХХХ та ХХХІ до Угоди про асоціацію цього Регламенту з мінімальними гарантіями для обмеженого кола тварин – давно «освоєними» людиною підвиду *canis lupus familiaris* та виду *felis silvestris*, свідчить про скрутний стан у хутряній галузі в Україні. У той час коли провідні держави-члени ЄС повністю заборонили (Австрія, Нідерланди, колишній член ЄС – Велика Британія та інші), знаходяться на етапі заборони (Бельгія, Данія, Естонія) або вводять жорстку регламентацію цієї галузі (Німеччина, Швеція, Іспанія), Україна стає «колискою» для колишніх європейських хутряних ферм [26].

Висновки. Останніми роками міжнародне співтовариство посилило свою реакцію на екологічні виклики. У рамках процесу інтеграції до Європейського Союзу перед Україною стоїть важливе завдання, а саме: створення ефективного законодавства з урахуванням позитивного досвіду не лише економічно, але й екологічно розвинених держав-членів ЄС. Дослідивши законодавство Європейського союзу та України у сфері забезпечення добробуту тварин, автори статті вважають доцільним впровадження стандартів, закріплених у розглянутих правових актах ЄС. Вони, з одного боку, дозволять заповняти прогалини, наявні в національному законодавстві, зокрема щодо проведурних аспектів ліцензування діяльності зоопарків. З іншого боку, дозволять запровадити в Україну сучасні підходи у галузі забезпечення благополуччя тварин, визнані європейським співтовариством. Українське законодавство у сфері забезпечення добробуту лабораторних тварин вже давно потребувало перегляду, а норми, що гарантували належні умови утримання тварин, які використовуються у наукових цілях, все ще залишається на Директиві № 86/609/ЄЕС, положення якої були давно переглянуті. У той же час, цивілізовані європейські країни продовжують рухатися у напрямку поступової мінімізації негативних наслідків впливу людини на живі організми у зв'язку з використанням їх з науковою метою. Запорукою забезпечення гуманного ставлення до тварин під

час проведення дослідів над ними стане виконання прямих законодавчих приписів, які відповідають сучасним етичним вимогам до використання лабораторних тварин у медичних і біологічних експериментах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шпарик Н. Я. Адаптації екологічного законодавства України до стандартів Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2015. Випуск 33. Том 1. С. 212-217.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2001 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 08.10.2022).
3. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (дата звернення: 08.10.2022).
4. Угода про асоціацію. *Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України* URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu> (дата звернення: 08.10.2022).
5. EU-Ukraine summit, Kyiv, Ukraine, 12 October 2021. *The Council of the EU and the European Council : official website*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/> (дата звернення: 22.10.2022).
6. Оновлення додатків Угоди з ЄС: Міндовкілья проводить консультації. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України : офіційний портал*. URL: <https://mep.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2022).
7. Благополуччя тварин у світлі імплементації угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. *Eurogroup for Animals : official website*. травень 2021 р. с. 20. URL: <https://www.eurogroupforanimals.org> (дата звернення: 22.10.2022).
8. Вимоги до благополуччя курей-несучок під час їх утримання: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 8 лютого 2021 р. № 224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 08.10.2022).
9. Зубченко Н. І. Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження : монографія. Одеса : Одеська юридична академія, 2016 р. 283 с.
10. Тарифні квоти в рамках ПВЗВТ. *Міністерство економіки України : офіційний портал*. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2022).
11. Казак Р. А. Правовые основы деятельности зоопарков в Украине и ЕС по защите биоразнообразия во второй половине XX века. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Випуск 22. Частина II. Том 1. с. 53-56.
12. Evaluation of Council Directive 1999/22/EC of 29 March 1999 relating to the keeping of wild animals in zoos: European Commission Staff Working Document. European Commission : official website URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 02.11.2022).
13. Council Directive 1999/22/EC of 29 March 1999 relating to the keeping of wild animals in zoos. *EUR-Lex : EU law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu> (дата звернення: 02.11.2022).
14. Hartung, T. Comparative analysis of the revised Directive 2010/6106/EU for the protection of laboratory animals with its predecessor 86/609/EEEC – a t4 report. *ALTEX – Alternatives to animal experimentation*, 27(4), 2010. pp. 285-303. DOI: 10.14573/altex.2010.4.285.
15. Зубченко Н. І. Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження : монографія. Одеса : Одеська юридична академія, 2016 р. 283 с.
16. Хендель Н.В. Регламентация проведения экспериментов над тваринами: міжнародні та національні правові стандарти. *Український часопис міжнародного права : науково-практичний журнал. Спеціальний випуск «Міжнародно-правові стандарти поводження з тваринами та їх захисту і практика України»*, 2013. С. 71-76.
17. Directive 2010/63/EU of the European Parliament and of the Council of 22 September 2010 on the protection of animals used for scientific purposes. *EUR-Lex : EU law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu> (дата звернення: 02.11.2022).
18. Чекман И. С., Сырочая А.О., Лукьянова Л.В. Биозитический аспект при разработке, изучении и внедрении в медицинскую практику нанопрепаратов: «Концепция трех R». *Strategia supravieturii din perspectiva bioeticii, filosofiei si medicine. Seria Medicina. Universitatea de Stat de Medicina si Farmacie «Nicolae Testemitanu» din Republica Moldova*. 2013. Vol. 3. P. 32–33.
19. Regulation (EC) № 1223/2009 of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on cosmetic products. *EUR-Lex : EU law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content> (дата звернення: 02.11.2022).
20. Комітет з питань екологічної політики та природокористування розглянув електронну петицію про заборону використання тварин при тестуванні косметичних засобів. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/184022.html> (дата звернення: 02.11.2022).
21. EU chemicals strategy for sustainability – Cosmetic Products Regulation (revision). *European Commission : official website*. URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 02.11.2022).
22. Резніков О. Г. Загальні етичні принципи експериментів на тваринах. Перший національний конгрес з біоетики. *Ендокринологія*. 2003. Т. 8, № 1.
23. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> (дата звернення: 04.11.2022).
24. Яценко І.В., Ключев О. М., Угровецький О. П. та ін. Забезпечення благополуччя тварин, що використовуються для наукових цілей, та їх захисту від жорстокого поводження в правовому полі Європейського Союзу і України. *German International Journal of Modern Science*. 2021. № 6. С. 57-66.
25. Regulation (EC) No 1523/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2007. *EUR-Lex : EU law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content> (дата звернення: 22.10.2022).
26. Заборона виробництва і продажу хутра у світі. Актуальна інформація. *Співчуття у фермерстві : веб-сайт*. URL: <https://ciwf.in.ua> (дата звернення: 22.10.2022).